

**Christoph KREUTZMÜLLER –
Julia WERNER**

Fixiert. Fotografische Quellen zur Verfolgung und Ermordung der Juden in Europa. Eine pädagogische Handreichung (Zaznamenáno. Fotografické prameny k pronásledování a vraždění Židů v Evropě. Pedagogická příručka) Hentrich & Hentrich, Berlin 2012, 61 s.

Holocaust patří mezi nejstrašnější katastrofy lidských dějin. Současně patří mezi katastrofy nejlépe zdokumentované, a to nejen díky očitým svědectvím a písemným pramenům, ale také díky pramenům fotografickým. Více než půlstoleté recyklování úzkého výběru obrazových dokumentů jako univerzálních ilustrací válečné hrůzy a holocaustu s sebou však přineslo také zastření jejich vypovídací hodnoty. Filmové záběry byly zbaveny svého historického obsahu a staly se ikonami bez souvislosti s konkrétní historickou událostí. Typickým příkladem, na který autoři v úvodu recenzované publikace poukazují, je fotografie vstupního objektu koncentračního tábora Osvětim II - Březinka, která se, přestože byla pořízena až po osvození tábora, stala symbolem pro koncentrační tábory a genocidu Židů.

Cílem autorů publikace, jež má na obálce sympatický snímek fotoaparátu Rolleicord 1.2 z druhé poloviny třicátých let, bylo navrátit fotografiím jejich schopnost vypovídat o konkrétní dějinné události. Učitelé, a především žáci, by se s pomocí této pedagogické příručky měli vymanit z koloběhu schematického memorování a bezmyšlenkovitého odříkávání toho, co si myslí, že se od nich při pohledu na příslušný obrázek očekává, a začít o fotografii uvažovat jako o prameni s vlastní výpovědní hodnotou. Za tím účelem autoři shromáždili několik sérií snímků, a to jak těch notoricky známých, tak i publikovaných poprvé pro tento účel. Vybrány byly fotografie, u nichž jsou dobře zdokumentovány okolnosti jejich vzniku a je známý nebo alespoň relativně zařaditelný i autor a datum pořízení. K bližšímu

porozumění události slouží také shromážděné dokumenty a výpovědi očitých svědků.

Použité fotosérie autoři rozdělili do pěti tematických kapitol o pronásledování a genocidě evropských Židů: první kapitola, *Ausgrenzung und Demütigung in Norden*, se zaměřuje na rasovou segregaci a veřejné pranýřování žen, které se stýkaly s Židy, k němuž na některých místech v Německu docházelo dokonce ještě před vydáním příslušných rasových zákonů na podzim 1935. Kapitola *Pogrom in Baden-Baden* zachycuje ponižování Židů a vypálení synagogy během tzv. křišťálové noci v listopadu 1938. Třetí kapitola, *Ghettoisierung in Kutno*, ukazuje násilné vyhánění polských Židů z jejich domovů do vykázaných uzavřených čtvrtí v roce 1940. Čtvrtá kapitola, *Deportationen aus Marseille*, dokumentuje transporty francouzských Židů do vyhlazovacích táborů po okupaci vichistické Francie. Konečně poslední kapitola, *Mord in Auschwitz*, přináší dvě fotosérie odlišného původu - notoricky známé snímky z tzv. Osvětimského alba, na nichž sami příslušníci SS zachytili průběh selekce maďarských Židů po příjezdu do Osvětimi, a tajně pořízené snímky tzv. Sonderkommanda při likvidaci lidských ostatků v roce 1944.

Kapitoly jsou řazeny tak, aby pokud možno dokumentovaly čtyři fáze procesu genocidy, respektive pronásledování Židů, jak je ve svých pracích analyzoval a popsal americký historik Raul Hilberg: definice - vyvlastnění - koncentrace - zničení. Jednotlivé kapitoly pak zachovávají stejný postup a návod pro práci s fotografiemi.

Jako příklad může posloužit druhá kapitola, *Pogrom in Baden-Baden*: Po úvodním představení fotosérie následuje rámeček obsahující odpověď na otázku, odkud fotografie pocházejí, kdo je pořídil, kde a jak se dochovaly a kde již byly publikovány. V tomto

konkrétním případě, zachycujícím události listopadového pogromu, je rovněž reprodukováno tvrzení fotografovy dcery, že její otec byl vždy odpůrcem nacistického režimu (a snímky jsou tudíž záměrným důkazem nacistického zločinu). Autoři publikace toto tvrzení sice nezpochybňují, protože neexistuje důkaz o členství

dotyčného v NSDAP, současně však upozorňují, že snímky, na nichž jsou ponižování Židů, prodával jako pohlednice. Následuje podrobný popis události, kterou fotografie zachycují takřka v celém jejím průběhu. Kapitola pokračuje detailním rozбором jedné z fotografií. Cílem je naučit čtenáře pozorně si všímat, co se na snímku odehrává, kdo jsou hlavní aktéři, pachatelé i oběti, jaké emoce prozrazují gesta a výrazy tváří hlavních aktérů a přihlížejících. Analyzovaný snímek tak například ukazuje vzornou spolupráci policie, Gestapa a příslušníků SS a SA. Pozornost je věnována cílenému odstraňování všech znaků důstojnosti ponižovaných židovských mužů i početným fotografům, mezi nimiž kromě „odpůrců režimu“ jsou i příslušníci NSDAP a SS. Následuje stručný popis širších souvislostí, které vedly k fotografované události. Každou kapitolu uzavírají doplňující dokumenty (např. výpovědi svědků, články z dobového tisku) a současně foto lokality, v níž se událost odehrála.

Přestože k analytické práci s obrazovým materiálem nabádají také příručky pro učitele doporučené MŠMT (např. STRADLING, Robert: *Multiperspektivita ve vyučování dějepisu: příručka pro učitele*. MŠMT - Rada Evropy, Praha 2004), konkrétní ukázka analytického postupu, tak jak ho představuje kniha *Fixiert*, dosud na českém trhu chybí. Výukové materiály různých seminářů pro učitele zaplňují tuto mezeru jen v nedostačující míře.

Jan Machala